

Svako dijete posjeduje stvaralačke potencijale: otkrijmo ih i njegujmo!

KREATIVNOST

Postoje određene stvari koje zahtijeva naša dob. Između ostalog, treba nam nada koja ohrabruje i impuls kreativnosti.

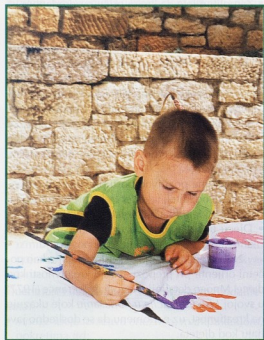
Bertrand Russell

Kreativnost je "glavno proljeće", procvat naše civilizacije: od pojma vozila do nuklearnog pogona. Civilizacijski napredak i evolucijska dostignuća rezultat su kreativnog mišljenja i inovacija.

Kreativnost pospješuje kvalitetu našeg suvremenog života. Tko je, npr., prije samo desetak godina mogao pomisliti da će danas trgovati ili obavljati neku drugu djelatnost putem Interneta? Zbog ubrzanog razvoja teško je unaprijed reći koja će znanja biti potrebna za kreativno rješavanje budućih problema. Samo jake kreativne sposobnosti omogućit će snalaženje u sve složenijoj budućnosti. *Iz tih je razloga tema kreativnosti danas sve aktualnija pa se s pravom postavlja pitanje što je zapravo kreativnost i kako je otkrivati i dalje poticati već kod predškolske djece.*

May (1975. str.39.) opisuje kreativnost kao "proces unošenja nečeg novog u postojeće". Me-

DV "Oršula", Šibenik - Igre na zraku

DV "Radost", Volosko - Učenje pisanja

đutim, malo se ljudi može složiti oko jedinstvenog značenja pojma kreativnost. Možda nam sljedeća definicija može u većoj mjeri pomoći u razumijevanju istog pojma: "Kreativnost je način mišljenja i djelovanja ili izrade nečega što je originalno za pojedinca i vrijedno je toj osobi i drugima." To znači da svaki novi način rješavanja problema ili stvaranja novog produkta kao pjesama, stihova, novih črejeva i sl. možemo označiti kao kreativan čin pri čemu osoba u tome ne treba biti prva u svijetu.

Feldhusen (1979) objašnjava da je darovitost interakcija inteligencije, specijalnih talenata, samosvijesti i motivacije za postignućem. On tvrdi da samosvijest, motivacija i kreativne komponente darovitosti trebaju biti prepoznate kao ciljevi odgojno-obrazovnog programa za što više pojedinaca, što može imati pozitivne učinke na pedagošku praksu.

Torrance (1979), autor koji se najintenzivnije bavi proučavanjem kreativnosti, smatra da se kreativno ponašanje javlja kao osjetljivost i svjesnost o postojanju nekog problema, praznine, nedostataka nekih elemenata, neslaganja, "kada raspoloži-

ve informacije sastavljaš i stavljaš u novi odnos; kod definiranja poteškoća ili prepoznavanja elemenata koji nedostaju; kod traženja rješenja, pretpostavljanja ili formuliranja hipoteza o problemima ili nedostacima, kod ispitivanja i ponovnog ispitivanja takvih problema, kod njihovog usavršavanja i, na kraju, kod priopćavanja rezultata" (Torance, str.26.).

PROCES KREATIVNOSTI

Proces kreativnosti počinje u razmišljanju osobe. Obično rezultira u nekoj formi izražaja koji može biti viđeni, može se čuti, mirisati, okusiti ili osjetiti. Kad netko nešto kreira, obično prolazi kroz dvije etape ili dva dijela. Prvi dio se odnosi na otkriće ideje, plana ili odgovora. Drugi se odnosi na izradu, isprobavanje i utvrđivanje je li ideja ili odgovor moguć, ostvariv. Prvi dio - *otkrivanje* uključuje upotrebu mašte, igru idejama i istraživanje. Drugi dio - *isprobavanje* uključuje upotrebu naučenih vještina, procjenu i testiranje.

PROCES MIŠLJENJA I KREATIVNOST

Postoje dvije vrste mišljenja koje proizvode varijante pristupa problemu. Jedan od tih tipova je *konvergentno* mišljenje, a drugi *divergentno*. Konvergentno mišljenje obično rezultira jednim odgovorom ili jednom mogućnošću rješenja. Divergentno mišljenje je otvoreno i rezultira mnogim odgovorima na jedan problem. Na primjer, ako od djeteta očekujemo da prebroji ribe u akvariju, za to postoji samo jedan ispravan odgovor. Takvo pitanje vodi dijete u konvergentno mišljenje. S druge strane, ako od djeteta očekujemo da nam kaže što sve zna o akvariju, ono obično pronalazi mnogo varijanti. Takva pitanja potiču divergentno mišljenje.

RAZNOLIKOST I KREATIVNOST

Jedan od problema u razumijevanju kreativnosti je prepoznavanje mnogih lica u kojima se pojavljuje. Postoji vrsta kreativnosti koja dopušta ljudima da izraze sebe na način koji druge stavlja u poziciju da slušaju i dive se onome što čuju. Postoje kreativne sposobnosti koje omogućuju ljudskom biću da otkriva značenja u prirodi - značenja koje prije toga drugi nisu vidjeli. Drugim riječima, *kreativnost se može javljati u nekoliko različitih vrsta*. Ona može rezultirati produkcijom novih ideja, što može dovesti do novih ili boljih kreacija. Može prouzročiti razvijanje boljih planova. Može se izložiti u produkciji novih i atraktivnih kompozicija itd.

Možda je najvažnija stvar za nas shvatiti da svatko posjeduje izvjesnu količinu kreativnosti. Neki su ljudi manje, a neki više kreativni, ali nitko nije potpuno nekreativan.

PREPOZNAVANJE KREATIVNOSTI U DJECE

Kod prepoznavanja kreativnosti kod djece važno je imati na umu četiri bitne činjenice:

1. Sva djeca su kreativna u nekom stupnju.
2. Neka su djeca kreativnija od drugih.
3. Neka su kreativnija u jednom području više nego u drugima.
4. Odgajatelj može uništiti kreativnost, ako ne cijeni kreativan čin ili dijete koje izražava takav čin.

Trebalo bi osigurati sljedeće uvjete za prepoznavanje kreativnosti kod djece:

- Omogućiti dovoljno slobodnog vremena kada su materijali na raspolaganju i djeca mogu činiti sve što žele.
 - Za vrijeme ovog razdoblja treba promatrati tko brzo prelazi s jedne stvari na drugu i identificirati tko od djece postaje dublje uključen u istraživanje materijala.
 - Također je potrebno promatrati koja djeca upotrebljavaju materijale na neočekivani način.
 - Postavljati pitanja djeci na načine koji im dopuštaju da slobodno izražavaju mišljenja i ideje. Neka djeca imaju postavljene stavove i već su zatvorena za nove ideje. Za njih obično postoji samo jedan odgovor (konvergentno mišljenje). Druga djeca pronalaze mnogo odgovora na pitanje i dolaze s neočekivanim idejama i varijantama. Ona gledaju na problem na mnogo načina (divergentno mišljenje).
 - Poticati djecu da dijele iskustvo.
 - Zamoliti dijete da kreira priču o određenom iskustvu ili da isto nacrti. Neka djeca će se striktno pridržavati činjenica. Druga mogu biti mnogo maštovitija u svojim pričama i crtežima. Neobičajene situacije i neočekivani odnosi mogu biti opisani u pričama i na crtežima pojedine djece. U drugim slučajevima, kad su djeca kreativna, fleksibilna su, originalna, samouvjerena i uzbuđena. Mogu redefinirati situaciju te se baviti određenim stvarima dulje vrijeme. Vrijedno će raditi i naći mnogo mogućih odgovora na jedno pitanje.
 - Uobičajene pozitivne postupke u odgovornoj interakciji odgajatelj također treba primjenjivati i u procesu identifikacije kreativnosti djeteta.
 - Djecu treba hrabriti da u potpunosti razvijaju one kreativne potencijale koje posjeduju.
- Nabrojani uvjeti mogu poslužiti samo kao početni orijentir pri prepoznavanju kreativnosti kod djece. Mnogo detaljnije navodi ih Torrance (1977) u svojoj *Listi indikacija u ponašanju* koje ukazuju na kreativnost, uz napomenu da se dosljedno javljaju kod djeteta.

Improviziranje običnim materijalom:

- izrađuje igračke od svakodnevnog materijala i otpadaka, od onog što ga okružuje;
- nenamjenski upotrebljava svakodnevne predmete u kući, ustanovi, na igralištu;
- izrađuje "inovacije" od običnih predmeta;
- upotrebljava obične predmete da riješi probleme u kreativnim dramskim igrama, umjetničkom izražavanju itd.

Igranje uloga i pričanje priča:

- potpuno se uživljava u igranje uloga, kreativne dramske igre ili pričanje priča;
- stvara mnoge nove ideje u procesu igranja uloga i pričanja priča;
- izmišlja neobična, iznenađujuća rješenja u pričanju priča i igranju uloga;
- donosi rješenja za sporne, konfliktne situacije za koje izgleda da nema logičnih rješenja.

Vizualna umjetnost:

- voli crtati, bojiti, modelirati;
- potpuno se uživljava i uživa u crtanju, bojenju, modeliranju...;
- razumije predmet crtajući ga;
- vješto komunicira putem crtanja, bojenja i drugih vizualnih medija;
- priča priče i pripovijeda događaje kao da se zaista događaju.

Kreativni pokreti i ples:

- jednostavno voli kreativne pokrete i ples;
- potpuno se uživljava u kreativne pokrete i ples;
- ostaje dugo vremena u kreativnom pokretu i plesu;
- može interpretirati pjesme i priče putem kreativnog plesa;
- može razrađivati ideje putem kreativnog plesa.

Glazba i ritam:

- crta, piše i kreće se u ritmu;
- interpretira ideje, osjeća je i predmete glazbom i/ili ritmom;
- intenzivno se uključuje u rad i ustrajno je u glazbenim i ritmičkim aktivnostima;
- izuzetno reagira na zvučne poticaje i upotrebljava glazbu i ritam da bi olakšalo predmet učenja.

Izražajni govor:

- govor mu je obojen i slikovit;
- govor uključuje analogije i metafore;
- govor je živ (intenzivan, uzbuđujući);
- izmišlja riječi i kombinacije riječi da bi izrazilo pojmove i osjeća je za koje je rječnik neadekvatan.

Fluentnost i fleksibilnost u neverbalnim modalitetima:

- mnoge ideje izražava crtežima, manipulacijom, pokretima itd;

- slaže kocke i drugi materijal za igru u mnogo kombinacija;
- sastavlja i rastavlja složene mehanizme s lakoćom;
- stvara predodžbe reagirajući na glazbu, zvuk i pokret;
- uspijeva učiniti da "stvari prorade".

Grupne socijalne vještine:

- djeluje na drugu djecu da se angažiraju na projektima koje ono inicira;
- organizira grupu ili grupne zadatke za koje je potrebna vještina;
- radeći u grupi rasipa maštu i olakšava rješavanje problema;
- postaje življe u malim grupama;
- intenzivno je svjesno osjeća i vještina drugih u malim grupama;
- pomaže drugim članovima grupe i ukazuje pomoć u pravo vrijeme;
- inicira aktivnosti u malim grupama;
- odgovara na konkretno pitanje;
- stvara čitav niz ideja i alternativnih rješenja kad se radi o konkretnim predmetima;
- konceptualizira probleme pomoću konkretnih predmeta;
- upotrebljava konkretne predmete da bi stvorilo nove ideje;
- intenzivno i dugotrajno radi na konkretnim zagonetkama, mehaničkim problemima i sl.

Kinestetičke reakcije:

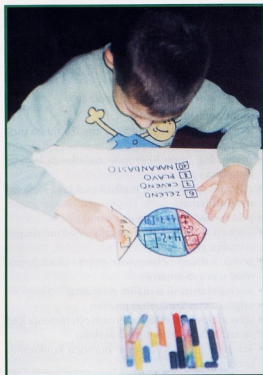
- vješto priopćava ideje pokretima;
- vješto interpretira pokrete drugih;
- pokret je djelotvoran kao zagrijavanje za kreativne aktivnosti;
- vješto je u manipulativnim pokretima;
- ima brze precizne pokrete u mimici, kreativnim dramskim igrama;
- izražava pokret na crtežima i drugim likovnim izrazima;
- uključuje cijelo tijelo u interpretaciju priče, pjesme.

Humor (kad god dode do pojave humora kod predškolske djece to se treba definirati kao mogući pokazatelj kreativnosti):

- nasmijava ljude u mnogim igrama;
- izmišlja smiješne šale i priče;
- humorom opisuje osobna iskustva.

Upornost pri usredotočenosti na jedan problem:

- ne odustaje lako od rješavanja problema;
- uporno postavlja pitanja o nekom problemu ili događaju;
- potiču ga izazovni problemi;
- teško ga je odvojiti od problema, jer ga zaokuplja cijelom;

DV "Gajnice", Zagreb - Učenje matematike

- uporno se vraća na neriješeni problem ili zadatak.

Djeca se žele otvoreno izražavati, iznijeti nove ideje i stjecati nova iskustva. Pokazuju tendenciju velike, prirodne otvorenosti za istraživanje, eksperimentiranje i stvaranje i to na svoje osobite, originalne načine. Ona uživaju u kreativnosti i od nje imaju mnogostrane koristi:

- uče se dobro osjećati sama sa sobom;
- uče pronalaziti mnogo odgovora na jedan problem;
- razvijaju im se potencijali za razmišljanje;
- razvijaju im se individualnost (osobnost);
- razvijaju nove sposobnosti.

I odgajatelji imaju koristi od poticanja dječje kreativnosti. Neke od mnogobrojnih su:

- omogućavanje raznovrsnosti programa;
- učenje prepoznavanja djetetovih jedinstvenih, posebnih sposobnosti;
- smanjivanje problema u ponašanju djece u grupi.

IZRAVNI I NEIZRAVNI POSTUPCI ODGAJATELJA U OLAKŠAVANJU I POTICANJU DJEČJE KREATIVNOSTI

Danas, na temelju mnogih istraživanja i iskustava u odgojno-obrazovnom procesu, možemo pouzdanost tvrditi da predškolsko dijete ima prirodnu sposobnost za pronalaženje kreativnih odgovora,

pristupa istraživanju okoline i (nama odraslima) neobičnih načina korištenja materijala. Treba imati na umu da djeca pokazuju prirodnu otvorenost za istraživanje, eksperimentiranje i stvaranje i to na svoje osobite, originalne načine. Nažalost, mnogi odrasli nisu senzibilni za prihvaćanje i podržavanje ovih dječjih osobina, ne cijene individualnost djeteta i njegovu kreativnu prirodu, očekuju i zahtijevaju da sva djeca djeluju na isti način i stavljaju ih u klišeji koji im je neprirodan.

Kako ovi vanjski pritisci odraslih na dijete rastu, tako se ono sve više zatvara u sebe i potiskuje svoju izvornu spontanost i otvorenost. Tako prerano konformiranje pogubno djeluje na kreativnost djeteta. Paul Torrance, poznati stručnjak na području dječje kreativnosti često je naglašavao da oblici ponašanja kod djece, koje odgajatelji identificiraju kao poželjne, nisu uvijek i oblici ponašanja koji karakteriziraju kreativnu osobu. Dijete rano i brzo shvati da postoje nagrada i kazna za načine ponašanja koji nisu ili jesu u skladu s očekivanjima sredine. Ako nagradu prouzroči njegovo mirno, nekreativno ponašanje, dijete brzo nauči djelovati na miran i nekreativan način. Ovo ističemo zbog toga što želimo da se razumije važnost poticanja, nasuprot gušenju dječje kreativnosti. Kreativna djeca pokazuju neka ponašanja koja mogu biti teška za odgajatelje. Te manje privlačne kvalitete uključuju: svojevoljnost, pronalaženje pogrešaka, pojavljivanje arogancije, samozadovoljstva, stanje nezadovoljstva, odlučnost, znatiželju, intuitivnost, voljnost da se preuzme rizik, preferiranje složenih ideja i smisao za humor. Lako je uočiti da tvrdoglavost može biti vrijedna kvaliteta kad se osoba nosi s pronalaženjem nove ideje ili traženjem pogreške i bude nezadovoljna jer to može završiti u ispitivanju i analiziranju situacije prije negoli se pronađe rješenje.

Ne znamo ovoga trenutka leže li ove manje privlačne kvalitete u kreativnosti ili su neke od njih rezultat pogrešnog postupanja odgajatelja, vršnjaka ili obitelji dok dijete odrasta. Međutim, u uvjetima gdje djeca odrastaju s odgajateljem koji je kreativan, naglašava dalje isti autor, djeca pokazuju kreativniji rad od djece s manje kreativnim odgajateljima. Kreira li motivacija, imitacija ili oboje taj efekt, nije poznato. Za našu praksu dovoljno je prihvatiti da odgajatelji mogu biti model kreativnog ponašanja kako bi djeca vidjela "kako je to biti kreativan". "Neki ljudi smatraju da je kreativno mišljenje tako prirodna stvar da nema potrebe ulagati ikakve voljne napore da se ona razvija: međutim, bez voljnog napora stupanj razvoja ove vještine bit će ispod one koju predstavlja dječji potencijal" (Torrance, 1986, str.36.).

Osnovno je, prije svega, smanjiti napetost na najmanju moguću mjeru. Kad djeca osjete da žive u pretpostavljivoj, sigurnoj i zaštićenoj okolini, znaju što se od njih očekuje i kad je odgajatelj "razumna osoba", osjećaju se sigurnima i tako imaju više energije posvetiti se zadovoljstvu kreativnog izražavanja.

U nekim situacijama nakon dovoljnog promatranja dječjeg djelovanja, odgajatelj može reći neodlučnom djetetu: "Hajde, pokušaj to!", ili na pitanje ili prijedlog djeteta odgovoriti: "A zašto ne!?" Ovakav stav izražava otvorenost odgajatelja za sugestije koje upućuju djeca kao i voljnost za odstupanje od vlastitog stava u situacijama dok djeca istražuju različite kreativne medije. To im govori da je u redu pokušati nešto novo i isprobati nove mogućnosti ponuđenog materijala.

Odgajatelji koji žele generirati kreativnu klimu moraju biti pripremljeni da žive s izvjesnom količinom neurednosti. Kad se dijete uhvati u koštac s kreiranjem nekih stvari, njegovo nam ponašanje često puta izgleda bezglavo, kaotično i bez reda. Međutim, inzistiranje da se materijali za samoizražavanje i igru stalno drže u besprijekornome redu realno interferira s kreativnim procesom.

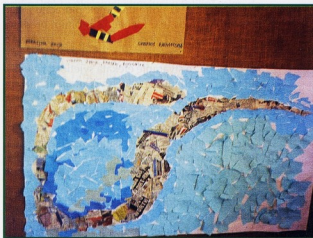
DV "Bukovac", Zagreb - Naš vrtički ZOO

Konačno, opći pristup onome što djeca rade, utemeljen na zainteresiranom nedirektivnom stavu odgajatelja, može pridonositi kreativnom ozračju u dječjoj skupini. Odgajatelju bi to trebao biti više osjećaj ugone i doživljaj užitka u radu s djecom nego prilika za pojedinačno vrednovanje specifičnih produkata-rezultata za pohvalu ili nagradu (Amabile, 1983. prema Hendrick 1986.).

Nadalje, odgajatelji bi trebali ponuditi tehničku pomoć kad je nužna, ali ne uzurpirati pravo djeteta da samostalno donosi odluke kad je u pitanju način njegova samoizražavanja i kreativnosti.

Odgajatelj, također, može djetetu dati podršku osiguravanjem dovoljne količine vremena kako bi imalo pozitivna iskustva u bavljenju kreativnim aktivnostima. Djeci je potrebna izvjesna količina vremena da uđu u dublju vezu s materijalom, da budu dulje uključeni u igru. Ukoliko je predviđeno vrijeme za takve aktivnosti prekratko ili se bezrazložno prekida djecu u interesu nekih suhopar-

DV "Tinjan", Pazin - Zmija

nih "didaktiziranih" aktivnosti koje nameće odgajatelj, djeca su uskraćena za divan osjećaj i iskustvo "gubljenja sebe" u toj aktivnosti i izvlačenja maksimuma za svoj razvoj iz nje.

RAZNOVRSTAN MATERIJAL - POTICAJ DJEČJOJ KREATIVNOSTI

Jedan od načina da se djeluje na iskorištavanje dječjih kreativnih potencijala svakako je osiguranje raznovrsnog materijala za dječje aktivnosti. Stupanj poticajnosti materijala za kreativno korištenje ovisi o njegovoj strukturiranosti. Što je materijal strukturiraniji to ima manje šanse da ga dijete kreativno koristi. I obratno, neoblikovani, nestrukturirani materijali omogućuju djetetu nesputano i neponovljivo istraživanje i stvaranje. Jedna slagalica, npr. ne pogoduje divergentnom mišljenju. Nakon uspješne sinteze njenih dijelova dijete će je napustiti, jer ne pruža raznovrsne upotrebe. S druge strane, istraživanje od čega i kako nastaje tijesto te njegove raznovrsne mogućnosti oblikovanja i preoblikovanja već djeci u jaslicama omogućuje razvoj bogatog, promjenljivog, kreativnog pristupa istraživanju, oblikovanju i mijenjanju okoline. Zbog toga bi svaka odgojna skupina djece u predškolskoj ustanovi, ma kako ona bila dobro opremljena proizvedenim, namjenskim di-

daktiličkim materijalima i sredstvima, trebala stalno imati na raspolaganju i bogate kolekcije "raznovrsnih prirodnina i prirodnih složaja iz djece dostupne okoline; odložene i otpadne predmete najrazličitijih osobina i namjene; (...) rastresitih materijala: brašno, šećer, sol; granulate od različitih materijala, tvorevine od brašna (tjesto i tjestenina) i sl.; dostupne radne instrumente i predmete: vage, lupe, klepsidre, izvijači, kliješta, pilice, čekići i dr. U polje dječje eksploracije i ekspresije mogu još ući: magneti s brojnim predmetima privlačnja i neprivlačnja (...); sredstva i materijali za istraživanje i stvaranje zvukova, boja i bojenja, za stvaranje efekata svjetlosti i električnosti (...); mehanizmi i dijelovi dotrajalih kućanskih aparata i sprava" (Došen-Dobud, 1995., str. 37.). Treba dodati i nestrukturirani ambalažni materijal kao što su stiropor, različite kutije, staklenke te otpadni materijal: tekstilne ostatke mekane žice, razne vrste papira, odjevne i druge predmete, stare rentgenske snimke i druge predmete koji će poticati dječju maštu.

Bitno je da odgajatelji i drugi djelatnici predškolske ustanove te djeca i roditelji stalno prikupljaju ove materijale, provjere njihovu zdravstvenu sigurnost, razvrstaju ih po klasama i promišljeno postave u dječjem prostoru kako bi djeci bili pri ruci kad god ih trebaju; bilo kao predmete sa simboličkim značenjem u simboličkim igrama, bilo kao materijale za izražavanje originalnih ideja u svojim kreacijama, bilo za neke treće svrhe. Da bi djeca imala pregled nad raspoloživim materijalom za kreativno istraživanje i izražavanje potrebno ga je postaviti u tematske kutiće - centre aktivnosti kao što su: centar za građenje, sociodramske igre, istraživanje, početno čitanje i pisanje, stolne i manipulativne igre, aktivnosti vodom i pjeskom, likovno, plesno i glazbeno izražavanje i dr. Prostorni raspored materijala u centrima treba osigurati laku dostupnost, jednostavno spremanje, kompatibilnost i fleksibilnost korištenja unutar istog, a po potrebi i u drugim kutićima. Zbog toga je dobro da se svi materijali nalaze grupirani u većim (po mogućnosti prozirnim ili slikovno i tekstovno označenim) kutijama sa svojim stalnim mjestom unutar odijeljenih kutića, kako bi se dijete u svakom trenutku snalazilo gdje što može naći ili pospremiti nakon upotrebe.

Optimalnost između zasićenosti i atraktivnosti materijala može se postići pažljivim kontinuiranim promatranjima i procjenjivanjima dječjih djelovanja i, na temelju njihove kvalitete, uklanjanjem iscrpljenih i unošenjem novih, djeci zanimljivijih poticaja.

PRIMJERI KREATIVNOG KORIŠTENJA MATERIJALA U SIMBOLIČKOJ IGRI

U Dječjem vrtiću "Zvončić" u Zagrebu jedna dobro mješovita skupina djece svakodnevno živi u skućenom, naoko neadekvatnom prostoru malog dvosobnog stana u prizemlju stare stambene zgrade. S njima uvijek u prijedopodnevni satima radi isti odgajatelj-voditelj skupine; sam i s dječjom ureduje prostor, planira odgojno-obrazovni proces, unosi nove poticaje, dogovara pravila ponašanja, pomno promatra dječje aktivnosti i svojim ponašanjem unosi mir i toplinu. Iako mali, prostor odiše promišljeno odabranim i funkcionalno raspoređenim raznim prirodnim, odloženim i ambalažnim materijalom. Tu se može naći zbirka kukaca, epruvete i razne staklene bočice, plohe stiropora, drveni obluci, tjestenina, razne vrpce, dugmad, nestrukturirani ASCO i drugi građevni i konstrukcijski materijali, igračke-životinje, automobili, odbačene kompjutorske tipkovnice, razne vrste i oblici spužve, kože, tkanine, papira, žice i još štošta.

Jednog jutra domar je s pranja dostavio krpeću igračku-zmiju koja je nakon duljeg izbivanja postala poticaj za otpočinjanje igre nekolicine djece.

- *Napravit ćemo joj ZOO-vrt* - predložio je jedan dječak, što u dubljem sagledavanju njegove namjere možemo protumačiti kao generalizirano znanje o tome da svako živo biće treba imati svoje stanište, kao i formirani plemeniti stav malog djeteta da se svim nezbrinutima treba pomoći.

Odmah se pokraj njega stvorio Krešo rekavši: - *Ja ću nacrtati planove* - što pokazuje implicirano znanje djeteta da se željeni objekt treba najprije projektirati (planirati izgled, proporcije, raspored i dr.). Fran i Gustav izražavaju ideju o potrebi kioska za kupnju karata, zajedno prenose mali stol s ladicama, izrezuju papir u oblik ulaznica i na njemu crtaju likove životinja, potom pišu serijske brojeve i cijene. Nije li ovo dokaz kako djeca u simboličkoj igri reprezentiraju stečena iskustva i povezuju ih s aktualnim stupnjem razvoja početne pismenosti koji vješto primjenjuju u igri? Svoju potrebu da se i dalje nose s vještinom pisanja dalje namiruju na većem papiru izrađujući plakat s crtežom i slovima ZOO MOAN.

Paralelno s ovim dječjim aktivnostima sedmero dječaka diskutiraju o gradnji kaveza za zmiju. Filip: - *Moramo spužve visoko podići da se može penjati*. Dvoje mlade djece nalaze svoje uloge u igri i odgovoraju starijem dječaku rastežući igračku-zmiju po okomici spužve. Drugo troje djece također ostaju u okvirima teme i grade kaveze od pojedinačnih manjih spužva: jedno za fo-

ku, druga dva za vuka. Udubine u ormarima koriste za označivanje manjih kaveza. Ubrzo im prilazi Filip i predlaže jedan veliki kavez za sve životinje koje nisu opasne (rudimentarna ideja suživotnja) i neće pojesti jedna drugu. U međuvremenu je Mateo proučavao Kresin plan ZOO-a i komentira: *- Plan nije za sve životinje, trebamo nove planove.* Kao da je htio utvrditi svoju novostečenu spoznaju od naprednijeg vršnjaka o potrebi izrade plana prije samoga građenja. Sad se Gustav i Fran probavaju u izradi plana jednog velikog kaveza, a dvoje mlade djece im se pridružuju. Ostali grade veliki kavez, omeđuju zamišljen prostor stolicama, ASCO-elementima, spužvama, jasticima i dekama. Nekoliko djece skidaju papuče i vrlo pažljivo ulaze u kavez, popravljaju i dotjeruju svaku sitnicu. Potom preuzimaju uloge životinja, kreću se na različite načine, glasaju se i komuniciraju vrlo tiho.

U nedostatku dinamike i želji da se igra nastavi, Filip nastoji zadržati dva dječaka i ponovno u igru unosi novi element: *- Tri gorile odskakale iz kaveza!* povikuje. Fran odmah preuzima ulogu čuvara ZOO-vrta, dohvaća štap (ASCO izduženi element), trči za dječacima i kad jednog uhvati, reče: *- Gle, ova gorila je sva mokra od kiše.* Dječak u ulozu idijelje gorile uzvraća: *- Jako sam žalostan. Izgubio sam se od svoje braće.* Dječak čuvar ga zagrlji i dolazi do dva druga dječaka: *- Ovi su pod snijegom. Čisti ih i vodi prema "kavezu".*

Koliko sućut i nježnost prema drugima u nevolji pokazuju ova djeca u igri! A kakve li su samo socijalne strategije primijenili da bi se užitak igre nastavio, a da se pritom nikoga ne povrijedi. I to se nastavlja. Sad Gustav i Fran preuzimaju brigu o nesretnim "gorilama"; vode ih Setnju, a onda na rolanje. Čitava životna mudrost je izrečena u slijedu ovih dječjih igrovnih ponašanja: poslije tuge dolazi sreća - odbjegle "gorile" moraju doći u ravnotežu, trebaju osjećaj pripadnosti nakon straha i izgubljenosti. Potom Gustav gradi drvo iz kartonskih tuljaca, da se male gorile mogu penjati i da mogu jesti banane, obrazlaže. Nije li to dokaz da u igri dijete može ono za što u realnom životu nije sposobno? Koliko je roditeljske brige i nježnosti utkano u ovu akciju! Paralelno s ovom aktivnošću, dječak Fran je nakon igre scenskom lutkom iskočio ispred paravana i rekao: *- Ja sam glumio zločestog stričeka koji je pucao u gorile.* Očito mu je nedostajalo pažnje pa se za nju pod svaku cijenu htio izboriti, ali su mu druga djeca brzo dala do znanja da ne prihvaćaju takav destruktivan čin rekavši: *- Ti nisi iz našeg čopora i više nećeš hraniti životinje.*

Bruno je predložio gradnju skloništa za malu foku i nekoliko djece počinje slagati spužve u obliku bazena.

Danas Foka mora ostati sama jer joj nema mame. Mi ćemo je čuvati - kaže jedna djevojčica. Nije li to projekcija djetetove stvarne situacije jer mora biti u vrtiću dok joj roditelji rade? A onda, kao da želi zaboraviti taj osjećaj, ulazi u ulogu foke i igra se u bazenu lopticama, "kinder-jajima", originalno se glasajući i krećući u tolikoj mjeri da je privukla pozornost većeg broja druge djece. Odmah se tu našla druga djevojčica, Petra, koja u ulozu mame dolazi svom djetetu-foki i razmjenjuje nježnosti. Ne pokazuje li ovaj prizor koliko su djeca bliska i međusobno se emocionalno razumiju?

Sve u svemu, igra ZOO-vrta trajala je više od dva sata. Odgajatelj je nije prekidaao niti se u nju izravno miješao, ali je sve materijale unaprijed pripremio i vrlo znatiželjno pratio sve što se događa u igri, to bilježio i naknadno reflektirao. Medutim, pripremljeni materijal, zajedničko iskustvo ZOO-vrta, dobro uzajamno poznavanje djece samo po sebi još ne bi bilo dovoljno za ovakvu složenu simboličku igru da odgajatelj nije pridonio i svojim dosadašnjim radom i općim stavom cijenjenja dječje kreativnosti. Rečeno riječima J. Brunera, izgleda da ova djeca imaju izgrađenu kulturnu igru unutar šireg socio-kulturnog konteksta.

Da su djeca ove skupine kreativna u upotrebi raznovrsnog materijala pokazuju i mnogi drugi primjeri od kojih navodimo samo neke:

- simbol zvona napravljen od štapa s nataknutom časom od jogurta, postavljen na ulazu zamišljenog svemirskog broda izgrađenog od velikih kartonskih kutija,
- simbol kompjutorskog ekrana izrađen od četvrtastog oblika modeliranog ambalažnog štiropora s učvršćenom starom rentgenskom snimkom ili jednostavnije rješenje ekrana od velike četvrtaste spužve prekrivene crnim papirom
- izrezane trake papira s napisanim porukama i spajalicama učvršćene kao tekst na ekranu kompjutora: "Tražim osumnjičene koji žele ubiti američkog predsjednika" itd.

Ovakva upotreba materijala koji su u zbilji vrlo različiti po formi i funkciji od objekata koje dijete pomoću njih želi reprezentirati u svojoj igri, pridonosi kompetentnosti reprezentiranja i temelj je razvoju apstraktnog mišljenja (Siegel 1993. prema Van Hoorn i dr.1993)

Biserka Petrović-Sočo